

Regeringens proposition

1976/77: 32

om ändring i ärvdabalken, m. m.;

beslutad den 4 november 1976.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

SVEN ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas vissa speciella frågor på arvsrättens och förmynderskapsrättens områden. Bl. a. föreslås regler om preskription av rätt till arv efter barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra. Är faderskapet till barnet inte fastställt vid barnets död och är fadern inte heller känd på annat sätt, måste fadern eller dennes släktingar framställa anspråk på arv senast tre månader efter dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

På förmynderskapsrättens område föreslås bl. a. att domstolen skall höra överförmyndaren i ärenden om förordnande av god man. Vidare föreslås regler om ersättning till förmyndare och överförmyndare för svenska medborgare i utlandet.

I propositionen föreslås också en smärre ändring i 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

1 Förslag till Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrives i fråga om ärvdabalken
dels att 16 kap. 4 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 16 kap. skall införas en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna
lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

3 a §

Är vid någons död faderskapet till honom ej fastställt och är fadern ej heller på annat sätt känd för annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet, skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen.

4 §

Arvinge eller testamentstagare, som ej har att göra sin rätt gällande efter vad i 1, 2 eller 3 § sägs, skall göra det inom tio år från dödsfallet eller, om hans rätt inträder först vid senare tidpunkt, från denna.

Arvinge eller testamentstagare, som ej har att göra sin rätt gällande efter vad i 1-3 a § sägs, skall göra det inom tio år från dödsfallet eller, om hans rätt inträder först vid senare tidpunkt, från denna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977. I fråga om den som har avlidit dessförinnan gäller dock fortfarande äldre bestämmelser.

2 Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrives i fråga om föräldrabalken¹
dels att nuvarande 18 kap. 13 § skall betecknas 18 kap. 14 §,
dels att 18 kap. 1 § och 20 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas en ny paragraf, 18 kap. 13 §, av nedan angivna
lydelse.

¹Balken omtryckt 1976:612.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 kap.

1 §

Är förmyndaren för sjukdom eller annan orsak ur stånd att utöva förmynderskapet, eller varder han enligt 20 kap. 27 § skild från utövningen därav, skall god man av rätten förordnas att i förmyndarens ställe vårda den omyndiges angelägenheter.

Är förmyndaren för sjukdom eller annan orsak ur stånd att utöva förmynderskapet, eller varder han enligt 11 kap. 16 § skild från utövningen därav, skall god man av rätten förordnas att i förmyndarens ställe vårda den omyndiges angelägenheter.

13 §

I ärende om förordnande av god man enligt 3 § skall rätten bereda överförmyndaren tillfälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget.

20 kap.

11 §

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. 12 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 13 §, skall talan föras särskilt.

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. 12 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

Denna lag träder i kraft två veckor efter den dag, då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap¹

dels att i 1 kap. 2, 5, 6, 8 och 9 §§, 3 kap. 2 och 9 §§ samt 7 kap. 5 § ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

¹Senaste lydelse av 1 kap. 1973:942

3 kap. "--

5 kap. 5 § 1924:340

7 kap. 5 § 1973:942

lagens rubrik 1971:797

*dels att i 5 kap. 5 § ordet "ämbetsman" skall bytas ut mot "tjänsteman",
dels att 3 kap. 12 §, 4 kap. 1 § samt 5 kap. 1 och 4 §§ skall ha nedan
angivna lydelse.*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

12 §²

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat, får här i riket efter vad som finnes skäligen meddelas förordnande som avses i 15 kap. 11 § giftermålsbalken samt 20 kap. 10 och 12 §§ föräldrabalken. Sådant förordnande kan när som helst återkallas.

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat, får här i riket efter vad som finnes skäligen meddelas förordnande som avses i 15 kap. 11 § giftermålsbalken samt 6 kap. 13 § och 7 kap. 12 § föräldrabalken. Sådant förordnande kan när som helst återkallas.

4 kap.

1 §³

Vad i svensk lag är stadgat om förmynderskap för underårig skall äga tillämpning jämväl i avseende å underårig svensk undersåte, som ej har hemvist inom riket. Varder förmynderskap för sådan underårig anordnat i främmande stat, där han har hemvist, må dock rätten, såframt ej särskilda omständigheter påkalla, att förmynderskap är anordnat här i riket, besluta, att förmynderskap ej skall vara anordnat enligt svensk lag.

Konungen äger beträffande förmynderskap för underåriga svenska undersåtar, som hava hemvist i främmande stat, meddela särskilda bestämmelser angående vården av underårigs värdehandlingar, så ock förordna svensk diplomatisk eller konsulär *ämbetsman* att vara överförmyndare.

Regeringen äger beträffande förmynderskap för underåriga svenska undersåtar, som hava hemvist i främmande stat, meddela särskilda bestämmelser angående vården av underårigs värdehandlingar, så ock förordna svensk diplomatisk eller konsulär *tjänsteman* att vara överförmyndare. *Regeringen prövar fråga om entledigande av sådan överförmyndare.*

Förmynderskap som avses i första stycket och som är anordnat enligt svensk lag skall vara inskrivet vid Stockholms tingsrätt. Ersättning till överförmyndare beträffande sådant förmynderskap utgår av statliga medel enligt bestämmelser som regeringen

²Senaste lydelse 1973:942.

³Senaste lydelse 1924:340.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

meddelar. Detsamma gäller ersättning till förmyndare i den mån ersättningen ej enligt 15 kap. 19 § föräldrabalken skall utgå av den omyndiges medel.

5 kap.

1 §⁴

Vad i svensk lag är stadgat om omyndighetsförklaring och om förmynderskap för omyndigförklarade skall äga tillämpning jämväl i avseende å svensk undersåte, som ej har hemvist inom riket. Varder förmynderskap anordnat i främmande stat för svensk undersåte som där har hemvist men som är förklarad omyndig här i riket eller om vars försättande i omyndighet här är fråga, må dock rätten, såframt ej särskilda omständigheter påkalla, att förmynderskap är anordnat här i riket, besluta, att förmynderskap ej skall vara anordnat enligt svensk lag.

Konungen äger beträffande förmynderskap för omyndigförklarade svenska undersåtar, som hava hemvist i främmande stat, meddela särskilda bestämmelser angående vården av omyndigs värdehandlingar, så ock förordna svensk diplomatisk eller konsulär *ämbetsman* att vara överförmyndare.

Regeringen äger beträffande förmynderskap för omyndigförklarade svenska undersåtar, som hava hemvist i främmande stat, meddela särskilda bestämmelser angående vården av omyndiges värdehandlingar, så ock förordna svensk diplomatisk eller konsulär *tjänsteman* att vara överförmyndare. *Regeringen* prövar fråga om entledigande av sådan överförmyndare.

Förmynderskap som avses i första stycket och som är anordnat enligt svensk lag skall vara inskrivet vid Stockholms tingsrätt. Ersättning till överförmyndare beträffande sådant förmynderskap utgår av statliga medel enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Detsamma gäller ersättning till förmyndare i den mån ersättningen ej enligt 15 kap. 19 § föräldrabalken skall utgå av den omyndiges medel.

⁴Senaste lydelse 1924:340.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*4 §⁵

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 20 kap. 20 §, 26 § andra stycket och 40 § föräldrabalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Är förmynderskap anordnat enligt lagen i främmande stat, må ock i trängande fall god man enligt svensk lag förordnas att vårda den omyndiges angelägenheter.

Skall i visst fall svensk lag ej äga tillämpning beträffande omyndighetsförklaring av någon, som vistas här i riket, eller är ännu ej utrett, om det skall ske, äge likväl rätten, om dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara, förordna, att han skall vara omyndig under tiden intill dess vård om hans angelägenheter anordnats i enlighet med lagen i hans hemland eller rätten meddelat dom, så ock för samma tid förordna förmyndare. I avseende å förordnande, varom nu är sagt, skall vad i 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 § andra stycket och 20 kap. 11 § föräldrabalken är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft två veckor efter den dag, då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling. De nya bestämmelserna om ersättning till överförmyndare och förmyndare tillämpas för tiden från och med den 1 januari 1976.

4 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz**

Häri genom föreskrives att 13 § lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz¹ skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

⁵Senaste lydelse 1969:266.

¹Senaste lydelse 1965:724 (jfr 1966:13).

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1976-11-04

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, statsråden Bohman, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Wikström, Johansson, Friggebo.

Föredragande: statsrådet Romanus

Proposition om ändring i ärvdabalken, m. m.

1 Inledning

Under senare år har betydande reformer genomförts på arvsrättens och förmynderskapsrättens områden. Bl. a. infördes år 1969 nya regler om arvsrätt för barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra. När det gäller förmynderskap och godmanskap ändrades lagstiftningen i väsentliga hänseenden år 1974.

Jag vill nu anmäla vissa speciella frågor på de berörda lagstiftningsområdena. Den första frågan gäller arv efter barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra. Sedan motion i ämnet hade väckts vid 1973 års riksdag hemställde riksdagen hos regeringen att gällande regler på denna punkt skulle bli föremål för översyn (rskr 1973:307). Familjelagssakkunniga (Ju 1970:52), som på regeringens uppdrag utrett frågan, har den 24 februari 1976 avlämnat en promemoria (Ds Ju 1976:4) angående frågan om preskription av rätt till arv efter utomäktenskapligt barn.¹ Promemorian, som innehåller förslag till lag om ändring i ärvdabalken, bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Promemorian har remissbehandlats. Därvid har yttranden avgetts av Stockholms tingsrätt, kammarkollegiet, riksskatteverket, Malmö sociala centralnämnd, Sveriges advokatsamfund och Sveriges domareförbund.

I skrivelse till justitiedepartementet den 23 juni 1976 har Föreningen Sveriges överförmyndare tagit upp vissa frågor rörande godmanskap. Föreningen föreslår att den nuvarande bestämmelsen om att överförmyndare i ärende om förordnande av förmyndare skall beredas tillfälle att lämna förslag på lämplig person utvidgas till att gälla också vid förordnande av god man. Vidare ifrågasätter föreningen om bestämmelserna om den enskildes rätt att yttra sig i ärende om entledigande av god man är lämpligt utformade.

Efter remiss har yttrande över föreningens skrivelse avgetts av domstolsverket.

¹ Promemorian har undertecknats av de sakkunnigas ordförande, hovrättspresidenten Björn Kjellin.

Utöver de frågor jag nu har angett vill jag i detta sammanhang också ta upp vissa internationellt-privaträttsliga frågor som hänger samman med den nya förmynderskapslagstiftningen. Slutligen vill jag ta upp en fråga som rör erkännande och verkställighet av schweizisk dom angående underhållsskyldighet.

2 Preskription av rätt till arv efter barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra

2.1 Gällande bestämmelser

Genom lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken (ÄB) upphävdes de sista särbestämmelserna i svensk lag om arvsrätten för barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra. Fram till år 1970 hade dessa barn inte någon arvsrätt efter fädernesfränderna. De var även uteslutna från arv efter sin far, såvida inte de var att anse som trolovningsbarn eller fadern i särskild lagstadgad ordning avgivit arvsförklaring. Om barnet var arvsberättigat efter fadern, gällde motsvarande i fråga om faderns arvsrätt efter barnet.

I och med att 1969 års lag trädde i kraft den 1 januari 1970 infördes lika arvsrätt för alla barn oavsett barnets status. Arvsrätten är ömsesidig, dvs. barnet ärver sina föräldrar och deras släktingar, liksom föräldrarna och deras släkt kan ärva barnet. Frågan huruvida en avliden man hade barn fött utom äktenskap kan emellertid vara svår och ibland omöjlig att utreda. Registreringen på denna punkt var nämligen tidigare bristfällig. I övergångsbestämmelserna till 1969 års lag meddelades därför en särskild preskriptionsbestämmelse för barn som fötts före lagens ikraftträdande, dvs. före den 1 januari 1970, och som inte redan genom äldre lag hade arvsrätt efter fadern. I punkten 3 i övergångsbestämmelserna (senaste lydelse 1974:238) föreskrivs att barnet och dess bröstarvingar i angivna fall ärver fadern och dennes släktingar bara under förutsättning att "annan dödsbodelägare, bouppteckningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt".

Någon preskriptionsregel motsvarande den nu nämnda finns inte beträffande s. k. bakarv, varmed förstås den arvsrätt som tillkommer ett barns far och dennes släktingar. Dör barnet först, inträder rätt till arv för fadern formellt sett även om han skulle vara okänd. Arvsrätten är således inte beroende av att faderskapet fastställts. Faderns och fädernesfrändernas rätt till arv preskriberas i så fall enligt de allmänna preskriptionsreglerna i 16 kap. ÄB. Detta innebär att preskription inträder fem år efter arvskungörelse eller tio år efter arvfallet eller, om arvsrätten inträder först vid senare tidpunkt, från denna. Arvskungörelse skall ske om den avlidne efterlämnar

känd arvinge på okänd ort eller om det inte kan utrönas om det finns någon arvinge som före allmänna arvsfonden eller före eller jämte annan känd arvinge är berättigad till arv. Arvskungörelse skall också ske om det vid bouppteckningen finns kännedom om arvinge men kunskap saknas såväl om arvingens namn som om hans vistelseort. Arvskungörelse ombesörjs av domstol.

Har faderskap behörigen fastställts, antecknas detta i bl. a. barnets personakt.

2.2 Promemorian

I promemorian redogörs till en början för den motion som föranledde riksdagsskrivelsen 1973:307 (mot. 1973:410). I motionen framhölls det som angeläget att göra arvsrättspreskriptionen tillämplig även när ett barn som fötts utom äktenskapet avlider och fråga uppkommer om arvsrätt efter barnet för dess fader och dennes släktingar. Det påpekades i motionen att man genom att uppställa en sådan preskriptionsregel skulle undvika att frågan om rätten till arv efter barnet hålls svävande i väntan på att den allmänna arvsrättspreskriptionen skall inträda i de fall fadern är okänd.

Promemorian innehåller vidare en redogörelse för de remissyttranden som avgavs över motionen och för lagutskottets betänkande. I dessa delar liksom när det i övrigt gäller bakgrunden till de sakkunnigas överväganden hänvisas här till bilagan.

De sakkunniga har sammanfattningsvis kommit fram till att man bör införa en begränsning av arvsrätten i nu föreliggande fall. Olika lösningar av frågan diskuteras. De sakkunniga har stannat för att faderns arvsrätt inte bör göras beroende av att faderskapet är fastställt vid tiden för barnets död eller av om arvlåtaren avlidit före eller efter den 1 januari 1970. Efter mönster i övrigt av punkt 3 i övergångsbestämmelserna till 1969 års lag föreslår de sakkunniga en regel av följande innehåll. Om vid dödsfallet faderskapet till arvlåtaren inte är fastställt ärver fadern och dennes släktingar bara om annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen får kännedom om arvingen. Det föreslås att regeln får sin plats i 16 kap. ÄB som en ny paragraf, 2 a §.

Enligt de sakkunniga får det anses att dödsbodelägarna fått kännedom om arvsanspråket om modern och barnavårdsnämnden godtar ett faderskapserkännande efter barnets död. Om faderskapsutredningen läggs ned i anledning av dödsfallet bör fadern för att arvsanspråket inte skall pre-skriberas väcka talan därom inom den angivna tiden.

2.3 Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser tillstyrker promemoriaförslaget eller lämnar det utan erinran.

Stockholms tingsrätt anser det lämpligt att någon begränsning av arvsrätten införs och att frågan löses genom en preskriptionsregel av det innehåll familjelagssakkunniga föreslagit. *Kammarkollegiet* uppger att erfarenheterna från de senaste tre åren talar för att den föreslagna lagändringen kommer att få avsevärt större betydelse än vad man räknade med år 1973, då frågan behandlades i riksdagens lagutskott och kollegiet yttrade sig. Det torde enligt kollegiet komma att inträffa ett betydande antal fall då fadern eller fädernefränderna ej ger sig till känna inom den tid som anges i förslaget och då alltså arvingarna på mödernet eller arvsfonden blir skyddade mot arvsanspråk.

Domareförbundet ifrågasätter om den föreslagna nya bestämmelsen, som enligt sin konstruktion innebär att fadern och dennes släktingar ärver endast under viss förutsättning, har sin rätta plats i kapitlet om de allmänna reglerna om preskription av arv. I vart fall, anser förbundet, bör bestämmelsen inte tas upp bland kungörelseparagraferna utan i stället omedelbart efter dessa som en 3 a §.

De sakkunnigas förslag innebär att någon särskild preskriptionstid inte gäller i de fall då faderskapet till barnet är fastställt. I detta sammanhang påpekar *riksskatteverket* att, om barnet är fött före år 1933, uppgift om faderskapet i regel finns endast i födelse- och dopboken. Betydande praktiska svårigheter kan då föreligga att med utgångspunkt i en sådan uppgift spåra den avlidnes fader och faderns släktingar. I allt fall får man enligt riksskatteverket räkna med att sådana släktutredningar kan bli tidsödande.

De sakkunnigas uttalande om kännedomsrekvisitet har kommenterats av *domareförbundet*. Om faderskapsutredningen läggs ned i anledning av barnets död, bör enligt de sakkunniga fadern för att arvsanspråk inte skall preskriberas väcka talan därom inom den angivna tiden. Förbundet ifrågasätter dock om inte kännedomsrekvisitet är uppfyllt redan genom att dödsboddelägare får reda på arvspretendentens existens. Enligt förbundets mening torde det räcka att någon före preskriptionstidens utgång hos dödsboddelägare framställer anspråk på arv under påstående att han är far till barnet.

3 Förordnande och entledigande av god man

3.1 Gällande bestämmelser

Genom lagen (1974:1038) om ändring i föräldrabalken (FB) infördes nya bestämmelser på förmynderskapsrättens område, som bl. a. innebar att grunderna för omyndighetsförklaring begränsades samtidigt som möjligheterna att förordna god man ökades (prop. 1974:142, LU 1974:38, rskr 1974:404). Dessutom gjordes vissa ändringar i de processuella reglerna om förmynderskap och godmanskap liksom i bestämmelserna om överförmyndare. De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1976.

Regler om omyndighetsförklaring finns i 10 kap. FB. Enligt 10 kap. 1 § kan en person förklaras omyndig endast om han på grund av psykisk sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag är ur stånd att vårda sig eller sin egendom och det inte är tillräckligt att god man förordnas för honom eller att han på annat mindre ingripande sätt får bistånd i vården av sina angelägenheter. Omyndighetsförklaring skall hävas, så snart skäl för sådan förklaring inte längre föreligger (10 kap. 8 §). Det åligger överförmyndare att årligen granska de förmynderskap som avser omyndigförklarade och pröva om det finns skäl att ansöka om hävande av omyndighetsförklaringen (3 § överförmyndarkungörelsen 1974:1047).

För den som förklaras omyndig skall domstol förordna förmyndare (11 kap. 3 § FB). Förmyndare skall förordnas också för underårig, om ingen av föräldrarna är förmyndare för honom.

Bestämmelser om godmanskap finns i 18 kap. FB. I 18 kap. 1 och 2 §§ regleras i vilka fall god man skall förordnas för omyndig och i 3 och 4 §§ andra fall då det finns behov av god man.

Enligt 18 kap. 1 § skall god man för omyndig förordnas, om förmyndaren på grund av sjukdom eller av annan orsak är ur stånd att utöva förmynderskapet eller om förmyndaren på grund av försummelse e. d. blir skild från utövningen av förmynderskapet.

Har omyndig del i ett oskiftat dödsbo tillsammans med förmyndaren eller hans make, skall enligt 18 kap. 2 § första stycket god man förordnas att vårda den omyndiges rätt i boet vid boutredningen och vid bodelning och skifte eller ingående av avtal om sammanlevnad i oskiftat bo. Enligt samma lagrum skall god man förordnas också i annat fall då förmyndaren inte har rätt att företräda den omyndige vid viss rättshandling eller då fråga uppstår om rättegång mellan den omyndige och förmyndaren eller hans make eller någon som förmyndaren företräder. Vidare föreskrivs i andra stycket att god man kan förordnas även i annat fall, om förmyndaren eller hans make i en viss angelägenhet kan ha ett intresse stridande mot myndlingens.

Enligt 18 kap. 3 § kan god man vid behov förordnas, om någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver bistånd med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

I 18 kap. 4 § finns bestämmelser om att god man i vissa fall skall förordnas för bortovarande arvinge i samband med dödsfall m. m.

Förmynderskap står liksom godmanskap under tillsyn av överförmyndaren och rätten. Bestämmelser om förmyndares plikter och om tillsyn över förmyndares förvaltning finns i 13–17 kap. FB. Bestämmelserna äger i stor utsträckning motsvarande tillämpning beträffande god man.

I 11 kap. 13 § i dess lydelse enligt lagen (1976:612) om ändring i föräldrabalken, som träder i kraft den 1 januari 1977, föreskrivs att rätten i ärende om förordnande av förmyndare skall bereda överförmyndaren till-

fälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget. Någon motsvarighet till den bestämmelsen finns inte beträffande ärende om förordnande av god man.

Enligt 11 kap. 17 § FB i dess lydelse enligt lagen 1976:612 skall rätten i ärende om förmyndares förordnande eller entledigande, när det rör omyndig som har fyllt 16 år, bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske. I 18 kap. 13 § i dess lydelse enligt samma lag föreskrivs att bestämmelserna om förmyndare i bl. a. 11 kap. 17 § skall gälla i tillämpliga delar i fråga om god man. Därvid skall bestämmelserna i 11 kap. 17 § om omyndig gälla den för vilken god man har förordnats. Motsvarande bestämmelser om yttranderätt i andra domstolsärenden rörande förmynderskap och godmanskap finns intagna i 20 kap. 3 och 5 §§ FB i deras lydelse enligt nyssnämnda lag.

I överförmyndarkungörelsen föreskrivs att överförmyndaren skall tillhandagå rätten med upplysningar och på begäran av rätten avge yttrande i frågor rörande förmynderskap och godmanskap som står under hans tillsyn.

3.2 Skrivelsen från Föreningen Sveriges överförmyndare

Föreningen Sveriges överförmyndare anför att det efter införandet av den nya förmynderskapslagstiftningen har visat sig att tingsrätterna begär förslag från överförmyndare inte bara när det gäller att förordna förmyndare utan också i ärenden om förordnande av god man trots att föreskrift härom saknas. Enligt föreningen är det otillfredsställande att tillämpa ett tillvägagångssätt som saknar stöd i lag. Emellertid anser föreningen att de synpunkter som anfördes som skäl för att införa bestämmelsen att överförmyndaren skall lämna förslag på förmyndare kan återopas också när det gäller förordnande av god man. Inte minst det förhållandet att anordnande av godmanskap numera är vanligare än omyndighetsförklaring talar för detta. Mot denna bakgrund förordar föreningen att det uttryckligen föreskrivs att överförmyndares yttrande skall inhämtas i ärende om förordnande av god man.

Föreningen tar vidare upp bestämmelserna om att omyndig resp. den för vilken god man har förordnats skall beredas tillfälle att yttra sig i ärende om förordnande eller entledigande av förmyndare resp. god man, om han har fyllt 16 år. Enligt föreningen finns det anledning att ifrågasätta om ett sådant yttrande är nödvändigt, när fråga uppkommer om entledigande av god man som har förordnats att ta till vara omyndigs rätt i dödsbo enligt 18 kap. 2 § första stycket FB. Föreningen framhåller att de flesta dödsbon vari omyndig äger del avslutas med handling som kräver överförmyndares godkännande. Enligt föreningen torde det inte förekomma att gode män som har utsetts att vårda omyndigs rätt i dödsbo entledigas utan att överförmyndare har avgett utlåtande om att godmansuppdraget är av-

slutat. Ett sådant besked borde vara tillräcklig anledning att entlediga den gode mannen. Att inhämta den omyndiges yttrande före entledigandet synes enligt föreningen mer innebära en fördröjning av ärendets behandling än en reell förbättring av den omyndiges rättsställning, eftersom ett dödsbos avveckling är av så kvalificerad natur att det kan ifrågasättas om en omyndig är kapabel att avgöra om den gode mannen har slutfört sitt uppdrag eller inte.

3.3 Remissyttrandet

Domstolsverket framhåller i sitt remissyttrande att de vidgade möjligheterna att förordna god man enligt 18 kap. 3 § FB torde leda till att gode män i många fall kommer att fungera under lång tid och att deras uppgifter blir likartade dem som åvilar en förmyndare. Den gode mannen är skyldig att sörja också för huvudmannens person i den mån det kan anses erforderligt. I prop. 1974:142 anfördes skyldigheten att svara för den omyndiges person som ett av skälen för att överförmyndare skall beredas tillfälle att lämna förslag på förmyndare. Enligt verket synes det därför vara motiverat att låta bestämmelsen om yttrande från överförmyndaren även omfatta förordnanden av god man.

Emellertid framhåller verket att det övervägande antalet förordnanden av god man torde ske enligt 18 kap. 2 § första stycket första punkten FB. I många sådana fall utfärdas förordnande först sedan boupppteckningen har getts in till rätten. Den gode mannen har då redan fullgjort en av sina huvudsakliga uppgifter, nämligen att företräda den omyndige vid boupppteckningsförrättningen. Enligt verkets mening har ett sådant förfarande stora praktiska fördelar och det torde ytterst sällan förekomma att det finns anledning att inte förordna den som har företrätt den omyndige. Verket anser därför att detta fall bör undantas, om bestämmelsen om yttrande av överförmyndare ändras i enlighet med föreningens förslag.

Vad beträffar frågan om omyndigs rätt att yttra sig i ärende om entledigande av god man som har förordnats att vårda omyndigs rätt i dödsbo instämmer verket i föreningens uttalande att det inte torde förekomma att god man entledigas utan att överförmyndaren har hörts. Ett uttalande av överförmyndaren att den gode mannen har fullgjort sitt uppdrag torde enligt verket utgöra tillräcklig säkerhet för att den omyndige inte skall lida någon rättsförlust. Verket förklarar sig därför dela uppfattningen att frågor om entledigande av god man som har haft att vårda omyndigs rätt i dödsbo bör undantas från bestämmelsen om omyndigs rätt att yttra sig. Verket tillägger dock att en förutsättning härför torde vara att hörande av överförmyndaren görs obligatoriskt.

4 Internationella rättsförhållanden rörande förmynderskap m. m.

4.1 Tillsyn över förmynderskap m. m.

I lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (ändrad senast 1973:942) finns bestämmelser om att svensk lag om förmynderskap för underåriga och omyndigförklarade och om omyndighetsförklaring skall gälla för svenska medborgare som inte har hemvist i Sverige (4 kap. 1 § första stycket resp. 5 kap. 1 § första stycket). Domstol kan dock under närmare angivna omständigheter besluta att förmynderskapet inte skall vara anordnat enligt svensk lag. Har en svensk medborgare förklarats omyndig i främmande stat kan omyndighetsförklaringen enligt 5 kap. 3 § första stycket hävas också i Sverige enligt svensk lag.

I förhållande till Danmark, Finland, Island och Norge gäller särskilda bestämmelser, vilka har meddelats med stöd av bemyndigande i 7 kap. 5 § första stycket 1904 års lag. Dessa bestämmelser har tagits in i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Förordningen ansluter sig till 1931 års nordiska konvention i ämnet.

Som framgår av redogörelsen i avsnitt 3.1 trädde nya regler om förmynderskap m. m. i kraft den 1 januari 1976 (SFS 1974:1038). Den 1 januari 1977 träder ytterligare, omfattande ändringar i FB i kraft (SFS 1976:612). FB:s disposition ändras och flertalet bestämmelser av processuell natur flyttas över till de kapitel där de materiella reglerna är intagna. De nya reglerna på förmynderskapsrättens område kommer, med smärre ändringar, att vara i sak oförändrade. Den i det följande lämnade redogörelsen för gällande rätt utgår från FB i dess lydelse enligt SFS 1976:612.

Förmynderskap för underårig skall skrivas in vid domstol i särskilt angivna fall (12 kap. 1 § första stycket FB). Inskrivning skall som regel ske hos rätten i den ort där den som utövar förmynderskapet har hemvist inom riket. Om inskrivningen föranleds av att förälder som ensam har utövat förmynderskapet har avlidit, skall inskrivningen dock ske där den avlidne senast haft sådant hemvist. Om föräldrarna utövar förmynderskapet gemensamt och de har skilda hemvist, skall inskrivningen ske där fadern har hemvist eller, om det är fråga om att entlediga modern från hennes förmynderskap, där hon har hemvist. Finns det inte någon domstol som enligt huvudreglerna är behörig, skall inskrivningen ske vid Stockholms tingsrätt (12 kap. 1 § andra stycket FB).

Då någon som uppnått myndig ålder förklaras omyndig, skall förmynderskapet skrivas in vid den domstol där ansöknings om omyndighetsförklaring gjordes (12 kap. 2 § FB). Behörig att ta upp ansökan om omyndighetsförklaring av sådan person är domstolen i den ort där den som avses med ansöknings har sitt hemvist eller, om sådan behörig domstol inte finns, Stockholms tingsrätt (10 kap. 9 § första stycket FB). Avser ansök-

ningen att underårig skall förbli omyndig även efter det att han uppnått myndighetsåldern, hör målet till den domstol där förmynderskapet är inskrivet eller, om inskrivning inte har ägt rum, till den domstol där inskrivning skall ske (10 kap. 9 § andra stycket FB). Fråga om hävande av omyndighetsförklaring prövas av den rätt där förmynderskapet är inskrivet (10 kap. 9 § tredje stycket FB).

Enligt 12 kap. 3 § FB kan domstol där förmynderskapet är inskrivet flytta över tillsynen över förmynderskapet till annan domstol, om det finnes lämpligt.

Överförmyndare utövar tillsammans med rätten tillsyn över förmynderskap (11 kap. 11 § FB). Överförmyndare väljs av kommunfullmäktige (19 kap. 5 § första stycket FB). I vissa kommuner finns, efter kommunens bestämmande, i stället för överförmyndare en överförmyndarnämnd (19 kap. 2 § FB).

När förmynderskap skrivs in skall domstolen, om det behövs, ange vilken överförmyndare det tillkommer att utöva tillsyn över förmynderskapet (12 kap. 4 § första stycket FB).

Enligt 4 kap. 1 § andra stycket resp. 5 kap. 1 § andra stycket 1904 års lag får regeringen förordna svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman att vara överförmyndare såvitt gäller förmynderskap för underåriga resp. omyndigförklarade svenska medborgare, som har hemvist i främmande stat.

Rätten har enligt 19 kap. 18 § FB skyldighet att vaka över att överförmyndare och överförmyndarnämnd fullgör sina åligganden enligt FB.

4.2 Ersättning till överförmyndare och förmyndare

Med den nya förmynderskapslagstiftningen (SFS 1974:1038) övertog kommunerna det ekonomiska ansvaret för överförmyndarorganisationen och en stor del av kostnadsansvaret för förmyndare. Tidigare hade ersättning helt och hållet utgått av de omyndigas medel.

Enligt 19 kap. 15 § FB (ändrad lydelse enligt prop. 1976/77:1) bestämmer kommunen i fråga om arvode och annan ersättning till överförmyndare.

När det gäller förmyndare anges i 15 kap. 19 § FB att han har rätt till arvode såväl för förvaltningen av den omyndiges egendom som arbetet med den personliga omvårdnaden om myndlingen. Arvodet bestäms av överförmyndaren med ledning av de grunder som fastställs av kommunen. Förmyndaren har rätt också till ersättning för de utgifter som varit skäligen påkallade för uppdraget. Beslut om ersättningen fattas av överförmyndaren. Arvode och ersättning för utgifter skall, efter överförmyndarens bestämmande, utgå av den omyndiges medel i den mån dennes beräknade årsinkomst det år förmyndaruppdraget avser överstiger två gånger det basbelopp som gällt för årets sista månad eller, om inte särskilda omständigheter föranleder annat, han har tillgångar till ett värde överstigande fyra basbelopp. I övrigt skall arvode och ersättning för utgifter betalas av kommunen. Arvode tillkommer inte fader eller moder som är förmyndare på grund av lag, såvida

inte överförmyndaren med hänsyn till särskilda omständigheter lämnar tillstånd till det. Dessa förmyndare har rätt till ersättning för utgifter endast om utgifterna hänför sig till förvaltningen av den omyndiges egendom. Arvode och ersättning i nu nämnda fall utgår alltid av den omyndiges medel.

Särskilda föreskrifter i fråga om ersättning till överförmyndare och förmyndare har inte meddelats i 1904 års lag.

5 Erkännande och verkställighet av schweizisk dom angående underhållsskyldighet

Mellan Sverige och Schweiz gäller sedan år 1936 en konvention om erkännande och verkställighet av domar på civilrättens område (SÖ 1936:10). Konventionen, som omfattar även avgöranden angående familjerättsligt underhåll, har införlivats med svensk rätt genom lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz (ändrad senast 1965:724; jfr 1966:13).

När Sverige och Schweiz tillträdde 1958 års Haagkonvention om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn uppkom fråga huruvida den bilaterala konventionen eller Haagkonventionen skulle tillämpas i förhållandet mellan de två länderna såvitt gäller underhållsavgöranden som omfattas av båda konventionerna. Länderna enades om att Haagkonventionen skulle tillämpas i sådana fall. Detta föranledde att i 1936 års lag togs in en ny paragraf (13 §) vari klargjordes att särskilda bestämmelser gällde om erkännande och verkställighet av vissa domar och beslut angående underhåll till barn (jfr prop. 1965:139 s. 26). Paragrafen syftar på bestämmelserna i den lag varigenom Haagkonventionen införlivats med svensk rätt (SFS 1965:723).

6 Föredraganden

6.1 Preskription av rätt till arv efter barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra

Den 1 januari 1970 upphävdes de sista särbestämmelserna i svensk lag om barns arvsrätt. Genom lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken infördes lika arvsrätt för alla barn, oavsett om dess föräldrar hade varit gifta med varandra eller inte. Arvsrätten är ömsesidig, dvs. barnet ärver sina föräldrar och deras släkt och vice versa.

I punkt 3 i övergångsbestämmelserna till 1969 års lag meddelades en särskild preskriptionsregel för barn som fötts före lagens ikraftträdande, dvs. före den 1 januari 1970, och som inte redan genom äldre lag hade arvsrätt efter fadern. Enligt bestämmelsernas nuvarande lydelse ärver barnet och dess bröstarvingar i angivna fall fadern och dennes släktingar bara under förutsättning att "annan dödsbodelägare, bouppteckningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen

eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt". Anledningen till denna särbestämmelse var att det kunde vara svårt och ibland omöjligt att utreda om en man hade barn utanför äktenskapet. Männens folkbokföringsuppgifter var nämligen tidigare bristfälliga på denna punkt. Däremot finns uppgifter om behörigen fastställda faderskap sedan lång tid tillbaka antecknade i folkbokföringens uppgifter om barnet.

Någon preskriptionsregel motsvarande den nu nämnda finns inte för den arvsrätt som tillkommer ett barns far eller dennes släktingar, s. k. bakarv. Formellt sett ärver fadern och fadernefränderna barnet eller dess bröstarvingar även om fadern vid barnets död skulle vara okänd. Möjlighet finns att i tvist om arvet få frågan om faderskapet prövad förutsättningsvis, när faderskapet inte har blivit fastställt tidigare.

Med anledning av en motion tog 1973 års riksdag upp frågan om preskription av rätt till arv efter barn vars föräldrar inte varit gifta med varandra. Sedan riksdagen hos regeringen hemställt om en utredning av denna fråga, fick familjelagssakkunniga i uppdrag att pröva frågan. De sakkunniga har redovisat sina överväganden och förslag i promemorian Ds Ju 1976:4.

De sakkunniga anser att det bör införas en begränsning av arvsrätten i föreliggande fall. Enligt de sakkunniga kunde det övervägas att ställa upp den förutsättningen för faderns arvsrätt att faderskapet är fastställt vid tiden för dödsfallet. Mot en sådan lösning talar dock enligt de sakkunniga att det förr kunde förekomma – och även nu kan hända, om än i sällsynta fall – att en eller flera av de aktuella personerna hade vetskap om faderskapet men att det inte fastställts formellt. Vidare talar mot den diskuterade lösningen att barnets arvsrätt efter fadern inte har gjorts beroende av att faderskapet fastställts. En avvikande utformning av reglerna om faderns arvsrätt skulle strida mot den ömsesidighet i arvsrättsregleringen som annars eftersträvas.

Vill man ge en möjlighet att föra bevisning om faderskapet men ändå införa en praktisk begränsning av arvsrätten, är det enligt de sakkunniga naturligt att införa en preskriptionsregel som i så fall innebär en väsentligt kortare preskriptionstid än den allmänna arvsrättspreskriptionen. De sakkunniga finner valet stå mellan en preskriptionsregel avseende alla arvlåtare för vilka faderskapet ej har fastställts, oavsett arvlåtarens födelsedatum, och en preskriptionsregel bara för arvlåtare utan fastställt faderskap födda före den 1 januari 1970, eventuellt kombinerad med en regel för senare födda arvlåtare att arvsrätt inte äger rum om faderskapet ej har fastställts. Med hänsyn till att det rör sig om ett litet antal fall årligen anser de sakkunniga att den enklare lösningen bör väljas, nämligen en preskriptionsregel oberoende av arvlåtarens födelsedatum. Sammanfattningsvis föreslår de sakkunniga en regel som innebär att, om vid dödsfallet faderskapet till arvlåtaren inte är fastställt, fadern och dennes släktingar ärver bara om annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet får kännedom om

arvingen inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen för-
rättas senare, senast vid bouppteckningen. Regeln föreslås få sin plats i
16 kap. ÄB som en ny paragraf, 2 a §.

De sakkunnigas förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samt-
liga remissinstanser. Kammarkollegiet uttalar att erfarenheterna från de se-
naste tre åren talar för att den föreslagna lagändringen kommer att få avsevärt
större betydelse än vad kollegiet år 1973 räknade med. Det torde sålunda
enligt kollegiet komma att inträffa ett betydande antal fall då fadern eller
fädernefränderna ej ger sig till känna inom den angivna tiden och på det
sättet antingen arvingarna på mödernets eller arvsfonden skyddas mot arvs-
anspråk.

Mot bakgrund främst av kammarkollegiets uttalande anser också jag att
man bör införa en begränsning i faders och fädernefränders rätt till arv
efter barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra. Är fadern okänd
vid barnets död, får det anses rimligt att släktingarna på mödernesidan eller
allmänna arvsfonden får möjlighet att efter viss kortare tid tillträda arvet
efter barnet utan att senare behöva utsättas för arvsanspråk från fadern
eller dennes släktingar.

När det gäller den närmare utformningen av en begränsningsregel delar
jag familjelagssakkunnigas uppfattning att den bör ta sikte på alla barn för
vilka faderskapet inte har fastställts, oavsett barnets födelsedatum. Som
huvudregel bör i så fall gälla att fadern eller hans släktingar skall göra sin
rätt till arv gällande inom viss kortare tid efter dödsfallet. Det kan emellertid
inträffa att fadern under barnets livstid har varit känd för någon av döds-
bodelägarna eller annan som har med dödsboförvaltningen att göra, trots
att faderskapet inte har blivit formellt fastställt. I den situationen kan det
vara skäligt att låta fadern eller dennes släktingar ha längre tid på sig att
framställa arvsanspråk. Är fadern känd vid dödsfallet, bör alltså inte den
kortare preskriptionstiden gälla utan frågan om arvsrätt bör prövas enligt
allmänna regler.

Vid bestämningen av hur lång den särskilda tidsfristen bör vara kan de
nuvarande övergångsreglerna i 1969 års lag lämpligen tjäna som förebild.
Fadern eller fädernefränderna bör alltså framställa sina anspråk inom tre
månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast
vid bouppteckningen.

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså en regel som innebär att om vid
någons död faderskapet till honom ej är fastställt och fadern ej heller på
annat sätt är känd för annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den
som sitter i boet, så skall den som vill grunda arvsrätt på faderskapet göra
sin rätt gällande inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen
förrättas senare, senast vid bouppteckningen. Regeln bör tas in som en
särskild paragraf i 16 kap. ÄB, efter 3 §.

När det gäller frågan i vilka fall fadern skall anses ha varit känd vid barnets död, anser jag inte att man bör ställa upp för stränga krav. Enligt min mening bör det vara tillräckligt att exempelvis fadern under barnets livstid har påstått för någon av dödsbodelägarna eller motsvarande att han är far till barnet. Har detta skett, bör fadern eller hans släktingar vara befriade från skyldigheten att framställa arvsanspråk inom den nyss förordade speciella tidsfristen. En förutsättning för att arv till sist skall gå till den sidan blir sedan att faderskapet styrks eller ändå godtas av övriga arvingar.

Spörsmålet om hur en arvinge skall gå till väga när han vill göra sin arvsrätt gällande är reglerat i 16 kap. 6 § ÄB. Det sägs där att om arvinge vill göra sin rätt gällande utan att tillträda kvarlåtenskapen eller sin lott däri, så skall han anmäla sitt anspråk hos god man, om sådan har förordnats att bevaka hans rätt, eller hos var dödsbodelägare som har tillträtt kvarlåtenskapen eller också, om skifte ej har skett, hos boutredningsman eller annan som sitter i boet. Anmälan kan också göras hos rätten. Dessa regler blir tillämpliga även i fall då den nu behandlade, särskilda tidsfristen för arvsanspråk gäller.

Enligt 16 kap. 8 § ÄB gäller att arv som arvinge har gått förlustig genom underlåtenhet att inom föreskriven tid tillträda arvet eller anmäla anspråk på det skall tillfalla dem som skulle varit berättigade därtill om arvingen avlidit före arvlåtaren. Detta innebär att om arvsanspråk inte har gjorts gällande av fadern enligt den nya regel som nyss har förordats, arvsrätten går vidare till arvlåtarens övriga dödsbodelägare. Som arvlåtarens dödsbodelägare på fädernesidan kan därvid komma ifråga endast den eller de fädernefränder som gjort gällande arvsanspråk inom den föreslagna speciella tidsfristen.

De nya reglerna bör enligt min mening träda i kraft den 1 juli 1977. I fråga om barn som har avlidit före denna tidpunkt bör dock äldre bestämmelser fortfarande gälla.

6.2 Förordnande och entledigande av god man

Genom de ändringar i förmynderskapslagstiftningen som beslöts år 1974 och som trädde i kraft den 1 januari 1976 har möjligheterna att förklara en person omyndig begränsats. I gengäld har möjligheterna att förordna god man för den som behöver bistånd i vården av sina angelägenheter ökat väsentligt. Enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken (FB) kan god man vid behov förordnas, om någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver bistånd med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Genom 1974 års lagstiftning infördes en ny bestämmelse om att rätten i ärende om förordnande av förmyndare skall bereda överförmyndaren tillfälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget. Någon mot-

svarighet till den bestämmelsen finns inte i fråga om förordnande av god man. Föreningen Sveriges överförmyndare har emellertid i en skrivelse till justitiedepartementet föreslagit att det införs en bestämmelse om skyldighet för domstol att bereda överförmyndaren tillfälle att lämna förslag på lämplig person även när det gäller att utse god man.

Vid tillkomsten av bestämmelsen om överförmyndarens hörande i ärenden om förordnande av förmyndare anfördes bl. a. att det är angeläget att domstol utan alltför stor omgång kan få tag på lämplig förmyndare och att det är viktigt att det finns tillgång till kvalificerade förmyndare inte minst i fall då den omyndige är i stort behov av personlig omvårdnad. Vidare framhölls det berättigade i att ge överförmyndarna inflytande över personvalet med hänsyn till att det i övervägande antalet förmynderskap med särskilt förordnad förmyndare inte är förvaltningen av den omyndiges egendom utan den personliga omvårdnaden om myndlingen som kan sägas utgöra den väsentliga delen av förmyndarens uppdrag. I motiven påpekades också att överförmyndarna genom att engageras i valet av förmyndare får en god överblick över vilka personer som innehar förmyndaruppdrag.

För min del anser jag att det i många fall kan vara av värde att överförmyndaren lämnar förslag på lämplig person också när det gäller att utse god man. Behovet av att få förslag från överförmyndaren har ökat genom de vidgade möjligheter att förordna god man som gäller sedan den 1 januari 1976. Att det finns behov av en sådan möjlighet belyses också av att domstolarna enligt föreningens uppgift ofta inhämtar förslag till god man trots att det inte finns någon uttrycklig föreskrift härom.

Givetvis är det särskilt angeläget att få ett förslag från överförmyndaren i sådana fall då godmanskapet kan beräknas bli av längre varaktighet och speciellt om den gode mannens uppdrag kan väntas få sin tyngdpunkt i den personliga omvårdnaden om myndlingen. Hit hör framför allt sådana fall då god man enligt 18 kap. 3 § FB skall förordnas för någon som behöver bistånd på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd e. d. Jag delar uppfattningen att det för sådana fall är värdefullt om domstolarna bereder överförmyndaren tillfälle att lämna förslag på lämplig person. Detta bör också komma till uttryck i lagtexten.

Däremot är behovet av ett förslag från överförmyndaren betydligt mindre när det gäller att förordna god man för en begränsad uppgift eller för kortare tid. Som domstolsverket har framhållit finns det sålunda knappast skäl att begära förslag från överförmyndaren när det gäller att förordna god man för att vårda omyndigs rätt i dödsbo. Detsamma gäller beträffande andra fall då god man förordnas med stöd av 18 kap. 2 § FB. Än mindre finns det anledning att inforra yttrande från överförmyndaren i ärende om förordnande av god man för bortovarande arvinge e. d. enligt 18 kap. 4 §. Vad beträffar godmanskap enligt 18 kap. 1 § får behovet av en möjlighet att få förslag från överförmyndaren anses vara måttligt i sådana fall då god man skall förordnas i stället för en förmyndare som tillfälligt är ur stånd

att utöva förmynderskapet. Detsamma är fallet när god man enligt 18 kap. 1 § skall förordnas sedan förmyndaren har blivit skild från utövningen av förmynderskapet på grund av försummelse e. d. I sådana situationer är det dessutom diskutabelt om en ovillkorlig skyldighet att begära yttrande från överförmyndaren är lämplig med hänsyn till det angelägna i att god man förordnas utan dröjsmål.

Mot bakgrund av det anförda föreslår jag att det i 18 kap. FB införs en bestämmelse om att rätten i ärende om förordnande av god man skall bereda överförmyndaren tillfälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget men att bestämmelsen begränsas till godmanskap enligt 18 kap. 3 §.

Jag vill tillägga att den angivna begränsningen inte hindrar att yttrande från överförmyndaren vid behov inhämtas även i andra fall, t. ex. då god man skall förordnas på grund av att förmyndaren är ur stånd att utöva förmynderskapet. Enligt 1 § överförmyndarkungörelsen (1974:1047) skall överförmyndaren tillhandagå rätten med upplysningar och på begäran av rätten avge yttrande i frågor rörande förmynderskap och godmanskap som står under hans tillsyn.

Genom 1974 års lagstiftning infördes i 20 kap. 28 § andra stycket FB en bestämmelse om att rätten i ärende om förordnande eller entledigande av förmyndare eller om annan rättens åtgärd med avseende på förmynderskap, när det rör omyndig som har fyllt 16 år, skall bereda denne tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Enligt 20 kap. 32 § äger bestämmelsen motsvarande tillämpning beträffande godmanskap. Genom lagen (1976:612) om ändring i föräldrabalken har ifrågasatt bestämmelser redigerats om. Bestämmelsen om omyndigs yttranderätt i ärenden rörande förordnande eller entledigande av förmyndare har förts över till 11 kap. 17 § andra stycket. En hänvisning till den bestämmelsen såvitt angår förordnande eller entledigande av god man har tagits in i 18 kap. 13 §. Motsvarande föreskrifter om yttranderätt i andra domstolsärenden som rör förmynderskap eller godmanskap finns i 20 kap. 3 § andra stycket resp. 20 kap. 5 §.

Föreningen Sveriges överförmyndare har ifrågasatt om det är nödvändigt att bereda omyndig tillfälle att yttra sig när fråga uppkommer om att entlediga god man som har förordnats att ta till vara omyndigs rätt i dödsbo enligt 18 kap. 2 § första stycket FB. Domstolsverket har förklarat att ärenden om entledigande av sådan god man bör kunna undantas från bestämmelsen om omyndigs rätt att yttra sig under förutsättning att hörande av överförmyndaren görs obligatoriskt.

Som föreningen framhåller avslutas förvaltningen av ett dödsbo vari omyndig har del som regel med en handling som kräver överförmyndarens godkännande. Det torde, som föreningen också påpekar, knappast förekomma att en god man som har förordnats att vårda omyndigs rätt i dödsbo entledigas utan att överförmyndaren har intygat att uppdraget är slutfört.

Mot bakgrund härav kan det synas obehövt att bereda den omyndige

tillfälle att yttra sig innan den gode mannen entledigas. Behovet av tillsyn tillgodoses genom överförmyndarens medverkan. Ett yttrande från den omyndige kan i praktiken så gott som aldrig få någon inverkan på ärendets gång.

De angivna synpunkterna kan anföras som skäl för att det även i vissa andra fall skulle vara onödigt att bereda en omyndig eller den för vilken god man har förordnats tillfälle att yttra sig. Det gäller t. ex. ärenden om entledigande av god man som har förordnats att företräda en omyndig vid rättshandling gentemot förmyndaren liksom vissa förmynderskapsärenden som rör annat än förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man. Med hänsyn härtill är det knappast befogat att skilja ut ärenden om entledigande av god man som har förordnats att vårda omyndigs rätt i dödsbo genom att slopa yttranderätten enbart i sådana ärenden. Å andra sidan stöter det på svårigheter att dra en skarp gräns mellan de fall där det regelmässigt är påkallat att bereda den omyndige resp. den för vilken god man har förordnats tillfälle att yttra sig och de fall där ett sådant yttrande från de angivna synpunkterna kan te sig mindre befogat.

Det bör vidare beaktas att föreskrifterna om att den omyndige eller den för vilken god man har förordnats skall beredas tillfälle att yttra sig även har en annan funktion, som inte är oviktig, nämligen att ge den som saken rör information om de åtgärder som vidtas. Detta kan vara av särskild betydelse när god man har förordnats för en underårig som närmar sig myndighetsåldern.

Det bör tilläggas att man vid bedömningen av om det finns anledning att behålla en bestämmelse om yttranderätt kan bortse från sådana fall då en omyndig uppenbarligen inte förstår vad saken gäller e. d. Att yttrande från den omyndige då inte behöver inhämtas följer av att den omyndige skall beredas tillfälle att yttra sig endast om det kan ske.

På grund av det anförda anser jag för min del att det inte finns tillräckliga skäl att till någon del upphäva bestämmelserna om att omyndig eller den för vilken god man har förordnats skall beredas tillfälle att yttra sig i ärenden om förmynderskap eller godmanskap.

I detta sammanhang bör göras en smärre justering av 18 kap. 1 § FB. I samband med de redaktionella ändringar av balken som har gjorts genom lagen (1976:612) om ändring i föräldrabalken har bestämmelserna om att förmyndare interimistiskt kan skiljas från utövningen av förmynderskapet på grund av försummelse e. d. flyttats från 20 kap. 27 § till 11 kap. 16 §. Den hänvisning till 20 kap. 27 § som finns i 18 kap. 1 § bör nu ändras, så att hänvisningen avser det nya lagrummet.

De förordade ändringarna i FB bör träda i kraft snarast möjligt, dvs. lämpligen två veckor efter den dag som författningsändringarna kommit ut från trycket.

6.3 Internationella rättsförhållanden rörande förmynderskap m. m.

6.3.1 Tillsyn över förmynderskap m. m.

I lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap föreskrivs att svensk lag om förmynderskap för underåriga och omyndigförklarade och om omyndighetsförklaring skall äga tillämpning också på svenska medborgare som inte har hemvist i Sverige. Domstol kan dock under närmare angivna omständigheter besluta att förmynderskapet inte skall vara anordnat enligt svensk lag (4 kap. 1 § första stycket resp. 5 kap. 1 § första stycket).

Förmynderskap för underårig, vars föräldrar bor i Sverige, och för omyndigförklarad med hemvist i riket skrivs i allmänhet in vid rätten på den ort där den underåriges föräldrar resp. den omyndigförklarade har sitt hemvist. Inskrivning av förmynderskap för underårig som redan när inskrivningen äger rum bor med sina föräldrar i utlandet torde i allmänhet ske vid Stockholms tingsrätt. Vid denna tingsrätt skrivs också in de förmynderskap för omyndigförklarade som vid tiden för ansökningen om omyndighetsförklaring hade hemvist utomlands (12 kap. 1 § andra stycket och 2 § FB).

Av 12 kap. 3 § FB följer att domstol får flytta över tillsynen över förmynderskap till annan domstol, om det är lämpligt med hänsyn till den enskildes eller hans föräldrars boningsort eller av annan orsak. Någon överflyttning torde emellertid inte bli aktuell, om den enskilde lämnar Sverige och bosätter sig i utlandet. I så fall kommer tillsynen över förmynderskapet att ligga kvar hos den domstol där förmynderskapet var inskrivet närmast före utflyttningen.

Enligt min mening är det angeläget att få till stånd en samlad domstolltillsyn över de förmynderskap som rör svenska medborgare bosatta i utlandet och som är anordnade enligt svensk lag. Jag föreslår därför att sådana förmynderskap alltid skall vara inskrivna vid Stockholms tingsrätt. En bestämmelse härom bör föras in i 4 kap. 1 § resp 5 kap. 1 § i 1904 års lag.

Vid sidan av domstol utövar också överförmyndare tillsyn över förmynderskap. Om det behövs skall rätten, när ett förmynderskap skrivs in, ange på vilken överförmyndare det ankommer att utöva tillsyn (12 kap. 4 § första stycket FB).

Enligt 4 kap. 1 § andra stycket och 5 kap. 1 § andra stycket 1904 års lag får regeringen beträffande förmynderskap för underåriga eller omyndigförklarade svenska medborgare som har hemvist i främmande stat förordna svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman att vara överförmyndare.

Om överförmyndare har förordnats för att utöva tillsyn över förmynderskap för svensk medborgare med hemvist i utlandet och vederbörande senare flyttar till Sverige, bör den förordnade överförmyndaren i allmänhet entledigas. Det bör ankomma på regeringen att, liksom i andra fall då det

kan finnas skäl att låta en förordnad överförmyndares uppdrag upphöra, pröva frågan om dennes entledigande. Jag föreslår att detta kommer till uttryck i 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 § 1904 års lag.

I och med att svensk medborgare som är omyndig flyttar till Sverige och den särskilt förordnade överförmyndaren entledigas, skall förmynderskapet stå under tillsyn av överförmyndare här i landet. Det ankommer på Stockholms tingsrätt eller, om förmynderskapet flyttas till annan domstol, den domstolen att vid behov ange vilken överförmyndare som har att utöva tillsynen.

6.3.2 Ersättning till överförmyndare och förmyndare

Med den nya förmynderskapslagstiftningen som trädde i kraft den 1 januari 1976 övertog kommunerna det ekonomiska ansvaret för överförmyndarorganisationen. Till stor del bekostas nu även arvoden och andra ersättningar till förmyndare av kommunala medel.

När det gäller överförmyndare som har förordnats enligt 1904 års lag finns f. n. inte några särskilda bestämmelser om ersättning. Med hänsyn till att det bara är diplomatisk eller konsulär tjänsteman som kan förordnas till överförmyndare kan det också ifrågasättas om någon särskild ersättning bör utgå. Det skulle sålunda kunna göras gällande att uppdraget ligger inom ramen för tjänstemannens normala arbetsuppgifter. Häremot talar emellertid att dessa överförmyndare tidigare var berättigade till arvode av den omyndiges medel. Vidare bör beaktas de speciella arbetsuppgifter som uppdraget innefattar. Med den nya förmynderskapslagstiftningen har överförmyndare fått ökad skyldighet att lämna råd och hjälp i frågor som rör också den enskildes personliga förhållanden. För att denna uppgift skall kunna fullgöras samtidigt som erforderlig tillsyn utövas över förvaltningen av den enskildes egendom är det önskvärt att överförmyndaren har inte bara viss ekonomisk erfarenhet utan också god kännedom om den sociala vårdlagstiftningen och om familjerätten. De uppgifter som sålunda åvilar överförmyndare kan inte anses falla inom ramen för en diplomatisk eller konsulär tjänstemans normala arbetsuppgifter. Med hänsyn till det sagda föreslår jag att särskild ersättning alltid skall utgå till överförmyndare som har förordnats enligt 1904 års lag och att staten svarar för ersättningen.

Enligt 19 kap. 15 § FB bestämmer kommunen i fråga om ersättning till överförmyndare. Enligt min mening bör regeringen meddela bestämmelser i fråga om ersättningen till överförmyndare som är förordnade enligt 1904 års lag.

Även när det gäller förmyndare för svensk medborgare i utlandet saknas f. n. särskilda bestämmelser om ersättning. Enligt min mening är det påkallat att nu införa sådana regler.

Enligt FB (15 kap. 19 §) gäller att förmyndare har rätt till arvode för förvaltningen av den omyndiges egendom och för vården av myndlingens

person. Arvodet bestäms av överförmyndaren med ledning av de grunder som fastställs av kommunen. Förmyndaren har också rätt till ersättning för skäligen påkallade utgifter. Arvode och ersättning för utgifter utgår, efter överförmyndarens bestämmande, av den omyndiges medel i den mån dennes beräknade inkomst det år förmyndaruppdraget avser överstiger två gånger det basbelopp som gäller för årets sista månad eller, om inte särskilda omständigheter föranleder annat, den omyndige har tillgångar till ett värde överstigande fyra sådana basbelopp. I övrigt skall kostnaderna betalas av kommunen. Förälder som är förmyndare på grund av lag erhåller inte något arvode, såvida inte överförmyndaren med hänsyn till särskilda omständigheter lämnar tillstånd till det. Sådan förmyndare har rätt till ersättning för utgifter endast om utgifterna hänför sig till förvaltningen av den omyndiges egendom. Arvode och ersättning i nu nämnda fall utgår alltid av den omyndiges medel.

Enligt min mening bör i fråga om förmyndare för svensk medborgare i utlandet staten svara för ersättningen i samma utsträckning som kommunerna ansvarar för förmyndares ersättning enligt FB. Detta innebär i fråga om sådana förmyndarskap som det nu gäller att staten bör ersätta dels förmyndare för underårig när annan än förälder är förmyndare för barnet, dels förmyndare för omyndigförklarad, allt i den mån ersättningen inte enligt 15 kap. 19 § FB skall utgå av den omyndiges medel. Det bör ankomma på regeringen att bestämma grunderna för den ersättning som skall utgå till förmyndare i hithörande fall.

Jag förordar att man i 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 § 1904 års lag tar in regler om ersättning till överförmyndare och förmyndare i enlighet med vad jag nu har föreslagit. Ersättning bör kunna utgå för arbete som har utförts fr. o. m. den 1 januari 1976. Medel för statsverkets kostnader torde få bestridas från det under andra huvudtiteln uppförda förslagsanslaget E 4. Ersättning åt vittnen m. m.

6.3.3 Övrigt

Utöver de ändringar som nu har förordats i 1904 års lag föreslår jag vissa ändringar av redaktionell art. Ändringarna är till viss del föranledda av lagen (1976:612) om ändring i föräldrabalken.

Samtliga ändringar i 1904 års lag bör träda i kraft utan dröjsmål.

6.4 Erkännande och verkställighet av schweizisk dom angående underhållsskyldighet

Mellan Sverige och Schweiz gäller sedan år 1936 en konvention om erkännande och verkställighet av domar på civilrättens område (SÖ 1936:10). Konventionen, som omfattar även avgöranden angående familjerättsligt un-

derhåll, har införlivats med svensk rätt genom lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

När Sverige och Schweiz tillträdde 1958 års Haagkonvention om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn uppkom fråga huruvida den bilaterala konventionen eller Haagkonventionen skulle tillämpas i förhållandet mellan de två länderna såvitt gäller underhållsavgöranden som omfattas av båda konventionerna. Länderna enades om att Haagkonventionen skulle tillämpas i sådana fall. Detta kommer till uttryck genom en särskild paragraf (13 §) i 1936 års lag.

Nyligen har motsvarande fråga i förhållandet mellan Sverige och Schweiz aktualiserats genom tillkomsten av 1973 års Haagkonvention om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet. Statsmakterna har på våren 1976 beslutat ratificera denna konvention (prop. 1975/76:98, LU 1975/76:12, rskr 1975/76:162), vilken innefattar en vidare kategori av underhållsavgöranden än den äldre Haagkonventionen och är avsedd att ersätta denna i relationen mellan stater som tillträder den. Vid förhandlingar med Schweiz, som har ratificerat den nya konventionen, har från schweizisk sida framhållits att underhållsberättigad bör ha frihet att åberopa antingen den bilaterala konventionen eller den nya konventionen när fråga om giltigheten av ett underhållsavgörande meddelat i Sverige eller Schweiz kommer upp i det motsatta landet. Eftersom en sådan ordning står i överensstämmelse med konventionernas innehåll och inte torde leda till någon praktisk olägenhet har från svensk sida saknats anledning att motsätta sig den schweiziska ståndpunkten. Detta ställningstagande för med sig att 13 § 1936 års lag bör upphävas. Härigenom markeras att part som önskar begära verkställighet i något av de två länderna av underhållsavgörande kan välja mellan att åberopa den bilaterala överenskommelsen eller Haagkonventionen. Däremot föreligger ingen rätt att kombinera reglerna i konventionerna (jfr prop. 1975/76:98 s. 27).

Lagändringen bör träda i kraft samtidigt med lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet, dvs. den dag regeringen bestämmer.

7 Hemställan

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i ärvdabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap,
4. lag om ändring i lagen (1936:79) om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga förslagen.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

**JUSTITIE-
DEPARTEMENTET**

**PM angående frågan om preskription av
rätt till arv efter utomäktenskapligt barn**

Februari 1976

Ds Ju 1976:4

Till Statsrådet och chefen för
justitiedepartementet

Familjelagssakkunniga får härmed överlämna promemoria
angående frågan om preskription av rätt till arv
efter utomäktenskapligt barn samt förslag till lag
om ändring i ärvdabalken.

För familjelagssakkunniga

Björn Kjellin
Ordförande

/Lena Ekman

ang. frågan om preskription av rätt till arv
efter utomäktenskapligt barn

Riksdagen har i skrivelse den 21 november 1973¹ med anledning av en motion angående arvsrätten för barn utom äktenskap m.m. och under åberopande av betänkande av lagutskottet² hemställt att övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i ärvdebalken (ÄB) blir föremål för översyn i enlighet med vad utskottet anfört.

En av de frågor utskottet tagit upp i sitt betänkande, nämligen frågan om preskription av rätt till arv efter utomäktenskapligt barn, har av Kungl. Maj:t överlämnats till familjelagssakkunniga för att beaktas vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag. Familjelagssakkunniga har funnit det lämpligt att utreda den överlämnade frågan för sig oberoende av de sakkunnigas uppdrag i övrigt. I förevarande promemoria redovisar de sakkunniga sina överväganden och förslag till lösning av frågan.

¹ Rsk nr 307

² LU 1973:29

Förslag till

Lag om ändring i ärvdabalken (1958:637)

Härigenom föreskrives i fråga om ärvdabalken (1958:637) dels att 16 kap. 4 § skall ha nedan angivna lydelse, dels att i 16 kap. skall införas en ny paragraf, 2 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a §

Är vid arvlåtarens död faderskapet till denne ej fastställt ärver fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen.

4 §

Arvinge eller testamentstagare, som ej har att göra sin rätt gällande efter vad i 1, 2 eller 3 § sägs, skall göra det inom tio år från dödsfallet eller, om hans rätt inträder först vid senare tidpunkt från denna.

Arvinge eller testamentstagare, som ej har att göra sin rätt gällande efter vad i 1, 2, 2 a eller 3 § sägs, skall göra det inom tio år från dödsfallet eller, om hans rätt inträder först vid senare tidpunkt, från denna.

1. Denna lag träder i kraft den
2. Har arvlåtaren avlidit före nya lagens ikraftträdande, gäller fortfarande äldre lag.

Gällande rätt

Genom lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken upphävdes de sista särbestämmelserna i svensk lag om utomäktenskapligt barns arvsrätt. Fr.o.m. den 1 januari 1970 är barn utom äktenskapet i princip jämställt i arvshänseende med barn i äktenskapet. Arvsrätten är ömsesidig. Detta innebär att barn utom äktenskap utan egna bröstavingar ärvs inte bara av sin mor och släktingar på modernet utan också av sin far och dennes släktingar. Är barn utom äktenskap fött före den 1 januari 1970 (och skulle inte arvsrätt mellan barnet och fadern ha förelegat enligt äldre lag) gäller emellertid en särskild regel om preskription av rätten till arv. Enligt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till lagen ärver barnet och dess bröstavingar i angivna fall fadern och dennes släktingar bara under förutsättning att "annan dödsbodelägare, boutredningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättats senare, senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt".

Punkt 3 har fått denna lydelse genom en lag (1974:238), som trätt i kraft den 5 juni 1974 och dessutom innehåller att äldre bestämmelser fortfarande gäller om arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet. Dessa äldre bestämmelser, som gällde från den 1 januari 1970, innehöll bl.a. att barnet hade att göra sin rätt gällande senast vid bouppteckningen.

Någon motsvarande regel om preskription finns inte beträffande s.k. bakarv, dvs. den arvsrätt som tillkommer utomäktenskapligt barns fader eller dennes

släktingar. Dör barnet först inträder rätt till arv för fadern formellt sett även om han skulle vara okänd. Arvsrätten är m.a.o. inte beroende av att faderskapet är fastställt. I detta fall blir de allmänna preskriptionsreglerna i 16 kap. ÄB tillämpliga, enligt vilka regler preskription inträder fem år efter arvskungörelse eller tio år efter arvfallet.

Att den särskilda preskriptionsregeln beträffande utomäktenskapligt barns arvsrätt efter fader och fädernefränder utformats som en övergångsbestämmelse beror på den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn, vilken gjort det svårt och - i fråga om förhållanden för tiden före 1918 - omöjligt för dödsbodelägare att utreda om en avliden man har barn utom äktenskapet.

Förhållandena när det är fråga om bakarv är ju anorlunda på det sättet, att medan man inte alltid vet om en man har barn utom äktenskap, så vet man att barnet alltid har en far, och uppgift om faderskapet, om det är fastställt, finns sedan gammalt i folkbokföringen vid barnets namn (men alltså inte alltid vid faderns namn).¹

Motionen

I motionen framhölls det såsom angeläget att göra arvsrättspreskriptionen tillämplig även när ett barn som fötts utom äktenskapet avlider och fråga uppkommer om arvsrätt efter barnet för dess far eller dennes släktingar. Det framhölls vidare att man genom att uppställa en sådan preskriptionsregel skulle undvika att frågan om rätten till arv efter barnet hålls svävande i väntan på att den allmänna arvsrättspreskriptionen skall inträda i de fall fadern är okänd.

¹ Se Lind, Faderskap och arvsrätt, 2 uppl. 1975 s. 108.

Remissyttranden över motionen

Svea hovrätt och kammarkollegiet avgav till lagutskottet utlåtanden över motionen i denna del.

Hovrätten anförde att enahanda förutsättningar (nämligen som beträffande arv efter utomäktenskapligt barns fader) visserligen av principiella skäl synes böra gälla för faderns och hans släktingars utövande av arvsrätt efter barnet. Bakarvsfallen är emellertid relativt få, och skillnaden i regel är därför i flertalet fall utan praktisk betydelse. Från lagteknisk synpunkt torde det ej medföra svårigheter att samma förutsättningar gäller för båda fallen; den praktiska vinningen skulle endast bli den att frågan om utfärdande av arvakungörelse enligt 16 kap. 2 § ÄB ej behövde övervägas. Det är därför enligt hovrättens mening tveksamt om det föreligger tillräckliga skäl för ändring av övergångsbestämmelserna i detta avseende. Likställighetskravet anser hovrätten dock motivera att frågan övervägs. Hovrätten tillstyrker därför att de i motionen aktualiserade frågorna utreds.

Kammarkollegiet fogade till sitt utlåtande ett remissyttrande från kammaradvokatfiskalsämbetet till chefen för finansdepartementet angående besvär över ett ämbetets beslut. I remissyttrandet hemställde ämbetet om ändring av övergångsbestämmelserna i enlighet med förslaget i motionen. Kammarkollegiet anförde vidare:

Den av motionärerna föreslagna ändringen kommer enligt kollegiets erfarenhet att få mycket stor praktisk betydelse särskilt vad beträffar arvlåtare, som är eller vars fader eller moder var "barn av okänd fader". När det gäller arvlåtare som var barn av "okänd far" och efterlämnat arvsberättigade anförvanter på mödernet, torde enligt kollegiet de fall vara sällsynta

där man vid bouppteckningsförrättningen uppmärksammar, att det med hänsyn till de nya arvsreglerna beträffande u.ä. barn bör förordnas god man för okända arvingar på fädernet och utfärdas arvskungörelse beträffande dessa. Även om det alltså endast torde vara i ett mindre antal fall, som man, sedan arvfallet kommit att behandlas av kollegiet såsom ett arvsfundsärende, uppmärksammar, att man har att räkna med okända arvingar på fädernet, rör det sig dock om några tiotal fall per år. Kollegiet - som erinrar om, att man ej endast har att räkna med en arvlåtares okände fader utan även med "okänd" farfäder eller morfäder och deras barn, samt hänvisar till ämbetets remissyttrande till finansdepartementet och där anförda exempel - framhåller att stora praktiska fördelar står att vinna med den föreslagna reformen. Som det nu är måste kollegiet vänta tills den allmänna arvsrättspreskriptionen inträtt innan kollegiet kan ta ställning till frågan om arvsfondens avstående av arv. Kollegiet tillstyrker därför ett bifall till en lagändring i enlighet med motionens grundtankar. - Kollegiet påpekar avslutningsvis att det även förekommer barn av "okänd moder". Före 1918 hade modern nämligen rätt att förbli okänd. Antalet fall, där sådana "barn av okänd moder" avlider utan bröstarvingar, är emellertid så ringa att kollegiet inte finner någon särskild lagstiftning rörande dessa påkallad.

Lagutskottets utlåtande

Lagutskottet yttrade sammanfattningsvis:

I 1969 års proposition lämnades ingen motivering till att den speciella preskriptionsregeln inte kom att gälla bakarv. Förhållandena vid bakarv skiljer sig emellertid från förhållandena vid utomäktenskapligt barns arv. Faderns dödsbodelägare kan mycket väl vara okunniga om att den döde efterlämnar barn utom äktenskapet, och de kan, såsom utskottet anført ovan, ha betydande svårigheter att utreda huruvida så har varit fallet. För barnets dödsbodelägare ställer det sig däremot annorlunda, eftersom barnet måste ha haft en fader. Uppgift om fadern finns sedan gammalt i folkbokföringen, förutsatt att faderskapet fastställts. Behovet av speciella regler för bakarvsituationerna synes därför ringa.

Den praktiska vinningen med införandet av den speciella preskriptionsregeln i förevarande fall skulle

endast bli att utfärdandet av arvkungörelse inte behöfve övervägas. I regel torde några sådana överväganden inte heller nu ske. Risken för att, när faderskapet inte fastställts, en dittills okänd fader skulle framträda och göra anspråk på arv måste nämligen bedömas som liten. Som framgår av kammarkollegiets remissvar (s. 7) har emellertid kollegiet i en del fall, när arvfallet kommit att behandlas av kollegiet som ett arvsfondsärende, ansett sig böra räkna med förekomsten av okänd fader och arvsberättigade avkomlingar till denne. Detta har föranlett att kollegiet funnit sig inte kunna ta ställning till arvsfondens eventuella avstående av arv förrän den allmänna arvspreskriptionen inträtt. Med hänsyn till den praxis som kammarkollegiet sålunda tillämpar och mot vilken någon invändning inte kan riktas i formellt hänseende, bör vid den av utskottet ovan tillstyrkta översynen övervägas om den speciella arvspreskriptionen kan utsträckas att gälla även vid bakarvsfallen.

Några praktiska frågor

Det är fullt tänkbart att faderskapet trots att det är oomtvistat, inte antecknats i folkbokföringen, därför att det inte fastställts i behörig ordning. Särskilt är detta möjligt beträffande äldre faderskap. Men liknande situationer kan förekomma nu även om det troligen är ovanligt. Det händer nämligen ibland att modern av olika skäl inte vill medverka i en faderskapsutredning, och barnavårdsnämnden har då i praktiken mycket små möjligheter att få faderskapet fastställt. I de flesta fall får i den situationer inte heller fadern vetskap om faderskapet, men det förekommer troligen att både moder, fader och barn har vetskap om förhållandena.

Av kammarkollegiets yttrande framgår att problemet är aktuellt i några tiotal arvsfondsärenden per år. Därutöver får man räkna med en del fall där det förutom en okänd far finns arvingar på moderns sida. I det senare fallet blir det inte något arvsfonds-

ärende och kommer alltså inte till kammarkollegiets kännedom. Man får säkert räkna med, så som kollegiet framhåller, att de fall med arvingar på mödernet är sällsynta, där man vid bouppteckningsförrättningen uppmärksammar att god man bör förordnas för okända arvingar på fädernet och utfärda arvsakungörelse för dessa. Hur många fall det kan röra sig om är knappast möjligt att ta reda på. Det torde dock vara ett litet antal fall.

Ett praktiskt problem som uppkommer om faderskapet inte är fastställt och fadern vill göra anspråk på arv är hur faderskapet skall konstateras. Frågan huruvida erkännande av faderskapet kan lämnas eller faderskapstalan föras efter det barnet avlidit har i litteraturen besvarats nekande.¹ Inte heller kan faderskapstalan föras av en presumtiv fader.² Där- emot finns det möjlighet för en presumtiv fader till barn utom äktenskap att få frågan prövad domskälsvis t.ex. i tvist om arv efter barnet.³

I fall där barn avlider kortare eller längre tid efter födelsen (men innan faderskapet hunnit fastställas) lär det inträffa, att föräldrarna uttalar önskan om att fadern skall beredas tillfälle att erkänna faderskapet. Socialstyrelsen, som påpekar att fastställande av faderskapet kan ha betydelse i flera hänseenden, exempelvis om fråga om änkepension enligt 8 kap. 2 § lagen om allmän försäkring uppstår, har tagit upp frågan i sina Råd och anvisningar och uttalar, att det inte är uteslutet att en önskan om

¹ Se Lind a.s. s. 54^f och 74^f och där angivna litteraturhänvisningar.

² NJA 1970 s. 347.

³ Se Lind s. 75 och 82 samt där gjorda hänvisningar.

att avge erkännande kan tillmötesgå, om faderskapet anses oomtvistligt, men att det är uppenbart att det inte föreligger skyldighet för nämnden att inleda faderskapsutredning. I normalfallet kommer barnets död att leda till att utredningen nedläggs.¹

Bestämmelser om nedläggning av påbörjad utredning angående faderskapet finns i 5 § lagen (1969:618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap. Reglerna gäller barn födda efter utgången av år 1969.

I följande fall får utredningen nedläggas

1. om det visar sig omöjligt att få erforderliga upplysningar för bedömning av faderskapsfrågan,
2. om det framstår som utsiktslöst att försöka få faderskapet fastställt av domstol,
3. om modern eller särskilt förordnad förmyndare samtyckt till adoption av barnet,
4. om det av särskilda skäl finns anledning till antagande att fortsatt utredning eller rättegång skulle vara till men för barnet eller utsätta modern för påfrestningar som innebär fara för hennes psykiska hälsa.

Nedläggandet av utredningen sker genom beslut av barnavårdsnämnden. Beslutet kan överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut kan överklagas hos kammarrätten.

Utredningen kan emellertid tas upp på nytt om nya

¹ Råd och anvisningar från socialstyrelsen nr 46, sept. 1975, s. 6.

upplysningar eller omständigheter skulle tillkomma. Nämndens beslut att utredningen skall läggas ned utgör alltså inte hinder för att den senare tas upp igen.

Beträffande utredning av faderskapet till barn fött före utgången av år 1969 gäller fortfarande äldre bestämmelser. Utredningen kan ej nedläggas enligt 5 § faderskapslagen.¹

JO har i ett protokoll vid inspektion av socialförvaltningen i Gävle den 27 juni 1974 behandlat frågan om hur dessa ärenden skall avslutas. Han uttalar till en början att nämnden, då den misslyckas med att få faderskap till ett barn fött före utgången av år 1969 utrett och fastställt, bör protokollera ett konstaterande av misslyckandet och skälen härför. Han fortsätter:

Frågan är emellertid om ärendet måste stå öppet i all tid eller om det på något annat sätt än genom formligt beslut om nedläggning av utredningen kan avföras från vidare handläggning, sedan allt gjorts som rimligen kan krävas när det gäller att sörja för att barnets börd blir fastställd. Enligt min mening torde en barnavårdsnämnd här kunna förfara på det sätt nämnden finner lämpligast och mest praktiskt. Hur saken löses formellt - om nämnden låter ärendet stå öppet, avskriver det eller låter bero - är i realiteten av underordnad betydelse. Det får ingen rättslig inverkan på nämndens under alla förhållanden kvarblivande skyldighet att sörja för att barnets börd blir fastställd. - - - : - - - Den, som är missnöjd med att en barnavårdsnämnd efter konstaterande av att det inte gått att utreda faderskapet avskriver ärendet eller på annat sätt ger uttryck för att nämnden tillsvidare låter bero vid de utredningsförsök som gjorts, kan påkalla prövning härav hos länsstyrelsen som tillsynsmyndighet.

¹ Se prop. 1973:100 s. 67.

Dansk och norsk rätt

Både i Danmark och Norge har utomäktenskapligt barn haft arvsrätt efter fadern och faderns släkt betydligt längre än i Sverige. Motsvarande gäller faderns och fädernesidans arvsrätt efter barnet.

I Danmark gäller att barn fött utom äktenskap efter den 1 januari 1938 ärver fadern och dennes släktingar om faderskapet är fastställt på visst i lagen angivet sätt. Barn födda före nämnda datum har sådan arvsrätt bara i vissa fall.¹

I ett betänkande om arvslagstiftningen² uttalas att bevisning för faderskap, som förts på annat sätt än genom fastställande av faderskap i enlighet med lagen (1937) om barn utom äktenskap, inte medför arvsrätt.

Även i Norge där motsvarande arvsrätt finns beträffande utomäktenskapligt barn fött efter 1916 gäller som förutsättning för arvsrätten att faderskapet är fastslaget på lagenligt sätt.³

Arvelovkomitéen formulerar det så att förutsättningen för arvsrätt (mellan släktingar överhuvudtaget) är att släktskapen är klar, antingen efter vissa presumtioner som barnlagstiftningen ställer upp (härmed avses troligen faderskapspresumtionen för barn i äktenskap) eller efter särskilda avgöranden i enlighet med denna lagstiftning.⁴

Under förutsättning att faderskap enligt dansk och norsk rätt inte kan fastställas efter barnets död, finns alltså ingen arvsrätt om inte faderskapet fastställts på föreskrivet sätt före dödsfallet.

¹ Andersen, Arveret, 1965, s. 12-13.

² Betaenkning nr 291/1961 s. 28.

³ Arnholm, Privatrett V s. 28 ff.

⁴ Arvelovkomitéens utkast till lov om arv 1962 s. 53.

Familjelagssakkunnigas överväganden

Vid remissbehandlingen av motionen uttalades skilda meningar om betydelsen av en preskriptionsregel för bakarvsfallen. Kammarkollegiets åsikt att en sådan regel skulle ha stor praktisk betydelse får därvid anses väga tungt. Någon begränsning av arvsrätten bör därför stadgas.

Till lösning av frågan kan man tänka sig olika möjligheter.

En möjlighet har anvisats av Walin i hans kommentar till ärvdabalken. Walin anför angående den angivna situationen:¹

Tvivelsmål har uppstått hur det skall förfaras när barn utom äktenskap avlider utan att faderskapet blivit fastställt. Frånsett artificiell befruktning måste man ju räkna med att barnet har en far. Ordalagen i ÄB 16:2 kan leda till slutsatsen att kungörelse alltid skall utfärdas. Detta synes dock vara en alltför opraktisk slutsats. Om det tidigare visat sig att faderskapet inte kunnat fastställas - och det alltså inte längre är aktuellt att söka finna någon fader till barnet - torde man böra bortse från eventualiteten att en fader till barnet trots allt dyker upp. Kungörelse skulle alltså inte behöva utfärdas. På andra sidan bör inte vägras att utfärda kungörelse, om någon vars rätt är beroende därav önskar att vara på den säkra sidan.

Denna lösning lägger i första hand avgörandet i övriga dödsbodelägares eller eventuell boutredningsmans händer. Antingen kan man bortse från den okände fadern när man tar upp dödsbodelägarerna i bouppteckningen, eller också tar man in en uppgift om att faderskapet inte kunnat fastställas. Det skulle i dessa fall inte åligga domstolen att utfärda arvskungörelse. Om faderskapsutredning pågick vid dödsfallet skulle

¹ Walin, Ärvdabalken, del 1, 2 uppl. 1973, s. 360 not 5.

det om ingen annan regel fanns kunna bli aktuellt med arvsakungörelse. För sådana fall skulle alltså ändå en preskriptionsbestämmelse kunna fylla en funktion.

Man kunde emellertid uttryckligen fastställa att förutsättningen för faderns arvsrätt efter barnet är att faderskapet är fastställt vid tiden för dödsfallet. Härvid kunde man anknyta till faderskapsutredningens nedläggande. Om utredningen inte gett något resultat utan nedlagts före dödsfallet, antingen genom beslut enligt 5 § faderskapslagen eller på sätt som antytts i det ovan refererade JO-uttrandet, kunde regeln vara att arvsrätt för fadern är utesluten.

Denna lösning innebär att arvsrätt för fadern och hans släktingar under nämnda förutsättningar är utesluten. Häremot kan man ur materiell synpunkt rikta den invändningen att det förr kunde förekomma att en eller flera av de aktuella personerna hade vetskap om faderskapet men att det inte fastställdes formellt. Detta kan också förekomma nu även om det troligen är sällsynt. Man kan också rikta den formella anmärkningen mot lösningen att barnets arvsrätt efter fadern inte gjorts beroende av att faderskapet fastställts, utan i den situationen tillåter man prejudiciell prövning av faderskapsfrågan, och man har vid utformningen av reglerna om arvsrätt eftersträvat ömsesidiga rättigheter.

Om man vill ge en möjlighet att föra bevisning om faderskapet men ändå införa en praktisk begränsning av arvsrätten förefaller en preskriptionsregel, väsentligt kortare än den allmänna arvsrättspreskriptionen, naturlig.

Då måste man ställa frågan om det finns skäl att uppställa olika regler beroende på om arvlåtaren är född före den 1 januari 1970 eller därefter.

Den speciella preskriptionsregeln beträffande utomäktenskapliga barns arvsrätt tillkom, som ovan konstaterats, med anledning av den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn.

Om man betraktar saken från barnets-arvlåtarens synpunkt kan man inte på samma sätt åberopa brister i folkbokföringen för att uppställa en särskild regel om arvsrätten efter arvlåtare födda före nya lagens ikraftträdande.

Beträffande båda kategorierna gäller nämligen att faderskapet, när det väl är fastställt i behörig ordning, finns antecknat i folkbokföringens uppgifter om barnet. Det är bara i uppgifterna om fadern som uppgiften kan fattas.

Vidare gäller för båda kategorierna att faderskapet ibland, trots att alla resurser utnyttjats, inte kunnat fastställas. I dessa fall kan fadern med rätta betraktas som okänd och arvsrätt är i praktiken utesluten.

Beträffande båda kategorierna gäller också att faderskapet inte alltid fastställts och antecknats trots att en eller flera av de inblandade personerna är införstådda med vem fadern är. Detta förhållande var dock troligen vanligare på den tiden när det inte ålåg barnavårdsman eller barnavårdsnämnd som en tjänsteplikt att utreda faderskapet. I dessa fall kan det vara berättigat med bibehållen arvsrätt för fadern och hans släktingar. Nämda tjänsteplikt är

egentligen det enda skälet att överväga olika regler för de två kategorierna arvlåtare.

Valet torde därför stå mellan en preskriptionsregel avseende alla arvlåtare för vilka faderskapet ej fastställts, oavsett arvlåtarens födelsedatum, och en preskriptionsregel bara för arvlåtare utan fastställt faderskap födda före den 1 januari 1970, eventuellt kombinerad med en regel för senare födda arvlåtare att arvsrätt inte äger rum om faderskapet ej fastställts.

Med hänsyn till att det rör sig om ett litet antal fall årligen bör den enklare lösningen väljas, nämligen en preskriptionsregel oberoende av arvlåtarens födelsedatum. En sådan regel bör ha sin plats i 16 kap. ÄB bland de allmänna reglerna om preskription av arv, förslagsvis som en 2 a §. Tidsfristerna kan emellertid utformas efter mönster av övergångsbestämmelserna punkt 3. Regeln bör alltså vara att om vid dödsfallet faderskapet till arvlåtaren inte är fastställt fadern och dennes släktingar ärver bara om annan dödsbodelägare, bouppteckningsman eller den som sitter i boet inom tre månader från dödsfallet eller, om bouppteckningen förrättas senare, senast vid bouppteckningen får kännedom om arvingen. En sådan regel bör kunna leda till önskat resultat för samtliga fall.

Godtar modern och barnavårdsnämnden ett faderskaps-erkännande efter barnets död får det anses att dödsbodelägarna därigenom fått kännedom om arvsanspråket. Om faderskapsutredningen nedläggs i anledning av dödsfallet bör fadern för att arvsanspråket inte skall preskriberas väcka talan därom inom den angivna tiden. Sådana fall torde bli sällsynta. I fler-

talet fall kan antas att preskriptionsbestämmelserna leder till att det utan vidare blir klart att fadern inte har någon arvsrätt och att därför övriga arvingar utan tidsutdräkt kan skifta boet. Några rättsförluster kan det knappast bli fråga om.

